

РЕЦЕНЗІЯ
кандидата юридичних наук, професора
Ірини ГАЗДАЙКИ-ВАСИЛИШИН на дисертацію
Миколи КОВАЛЬЧУКА на тему «Відповідальність за пособництво
державі-агресору за кримінальним правом України»,
подану на здобуття ступеня доктора філософії (081 Право)

Тема дисертаційного дослідження є безумовно актуальною. Повномасштабна збройна агресія РФ проти України зумовила необхідність оперативного оновлення кримінального законодавства, насамперед у сфері охорони основ національної безпеки. Одним із проявів такої законодавчої реакції стало доповнення Кримінального кодексу України статтею 111-2, яка встановлює кримінальну відповідальність за пособництво державі-агресору. Водночас, практика застосування цієї кримінально-правової норми виявила низку складних теоретичних і прикладних проблем, пов'язаних із визначенням змісту окремих ознак складу кримінального правопорушення, відмежуванням від державної зради, колабораційної діяльності, інших кримінальних правопорушень проти основ національної безпеки, а також із забезпеченням принципу правової визначеності. Актуальність обраної теми обумовлюється також відносною новизною досліджуваної кримінально-правової заборони та відсутністю до цього часу комплексних монографічних досліджень відповідної проблематики. Дисертант доречно виходить із того, що ефективність кримінально-правового реагування на прояви сприяння державі-агресору значною мірою залежить від науково обґрунтованого тлумачення відповідної норми та вироблення єдиних підходів до її застосування.

Отож, тема дисертації є своєчасною та актуальною як для науки кримінального права, так і для сучасної правозастосовної практики, адже проблема вдосконалення механізмів притягнення до відповідальності за пособництво державі-агресору є надзвичайно важливою та гострою на даному етапі.

Дисертаційне дослідження Миколи КОВАЛЬЧУКА присвячене комплексному дослідженню означеної проблематики, встановленню

взаємозв'язку цього складу злочину із суміжними складами, виявленню, пошуку шляхів розв'язання проблемних питань застосування цих кримінально-правових норм, створенню наукового підґрунтя їх вирішення (як шляхом формулювання рекомендацій для правозастосовної практики, так і через пропозиції щодо вдосконалення чинного кримінального закону України).

Проведене дослідження, безумовно, виконане з актуальної тематики та базується на системному тлумаченні кримінального закону в частині регламентації відповідальності за пособництво державі-агресору та покликане сприяти єдності та правильності застосування тих кримінально-правових норм, що є предметом даного дослідження.

Обґрунтованість, достовірність та новизна представлених результатів дослідження. Новизна наукових положень полягає в тому, що дисертація є комплексним дослідженням кримінальної відповідальності за пособництво державі-агресору за кримінальним правом України, в якому містяться рекомендації щодо правильної кримінально-правової кваліфікації відповідного посягання, а також пропозиції, спрямовані на удосконалення кримінального законодавства в цій частині, які відповідають критеріям унікальності. Зокрема, наукова новизна роботи полягає у формуванні авторської концепції соціальної обумовленості криміналізації пособництва державі-агресору; обґрунтуванні комплексного характеру безпосереднього об'єкта цього кримінального правопорушення; запропонованому підході до розмежування пособництва державі-агресору із суміжними складами кримінальних правопорушень; підготовці авторської редакції статті 111-2 КК України; розвитку доктринальних підходів щодо визначення ознак суб'єкта, суб'єктивної сторони та умов вчинення відповідного кримінального правопорушення.

Обґрунтованість та достовірність отриманих результатів підтверджується відповідністю мети дослідження тим завданням, що поставив перед собою дисертант, якісною аналітичною роботою над достатнім обсягом

наукових джерел та судових вироків, а також вмінням автора аргументовано доводити свою позицію та брати участь у науковій дискусії.

Оцінка змісту дисертації, рівня виконання поставлених завдань та оволодіння методологією наукової діяльності. Дисертація виконана на високому науковому рівні. Структура та план роботи складені вдало, що сприяє логічно сформованій конструкції роботи та послідовному дослідженню та викладенню усіх аспектів досліджуваної проблематики. Побудова дослідження забезпечує поступове розкриття поставленої мети та вирішення сформульованих завдань. У першому розділі здійснено аналіз стану наукової розробки проблематики та досліджено соціальну обумовленість криміналізації пособництва державі-агресору. Другий розділ присвячений комплексному дослідженню юридичного складу кримінального правопорушення, передбаченого ст. 111-2 КК України. У третьому розділі розглянуто проблеми кваліфікації та караності пособництва державі-агресору, запропоновано критерії його відмежування від суміжних складів кримінальних правопорушень.

Автор демонструє належний рівень володіння методологією юридичних досліджень. Методологічний базис роботи обраний відповідно до специфіки досліджуваної проблематики. Дисертантом вдало застосовано поєднання загальнонаукових та спеціальних методів. Доцільно поєднуються системний, догматичний, герменевтичний, формально-логічний методи, а також аналіз судової практики.

Дисертаційна робота Миколи КОВАЛЬЧУКА є цікавим, самостійним та оригінальним дослідженням, в результаті проведення якого сформульовано низку слушних пропозицій щодо вдосконалення як тексту кримінального закону, так і практики його застосування.

Наукове та практичне значення результатів дослідження полягає в тому, що висновки та рекомендації, наведені у дисертації, можуть бути використані в науково-дослідній діяльності для подальших теоретичних досліджень проблем кримінальної відповідальності за злочини проти основ

національної безпеки; у законотворчій діяльності під час удосконалення статті 111-2 КК України; у практиці органів досудового розслідування, прокуратури та суду при кваліфікації відповідних кримінальних правопорушень; у навчальному процесі під час викладання дисциплін кримінально-правового циклу.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в опублікованих наукових працях. Наукові положення, висновки, які містяться у дисертації достатньою мірою опубліковані у фахових публікаціях та апробовані здобувачем. Кількість та науковий рівень підготовлених наукових праць відповідає вимогам, встановленим для оприлюднення результатів дисертацій. Зокрема, автором опубліковано три наукові праці у наукових фахових виданнях України та три публікації у матеріалах науково-практичних конференцій, у яких відображено основні положення проведеного дослідження. Зміст опублікованих праць відповідає тематиці дисертації та забезпечує належний рівень апробації отриманих результатів.

Дані про відсутність текстових запозичень та порушення академічної доброчесності. Під час ретельного вивчення змісту дисертації фактів порушення академічної доброчесності не виявлено. Зокрема, не виявлено неправомірних текстових запозичень, фабрикації чи фальсифікації результатів дослідження. Автор належним чином посилається на використані джерела, а стиль викладу матеріалу свідчить про самостійний характер виконання дослідження.

Дискусійні положення та зауваження. Численні позитивні аспекти роботи не виключають наявності дискусійних положень та зауважень, які варто розглянути під час публічного захисту та врахувати у подальшій роботі над окресленою проблематикою.

1. Дисертант цілком обґрунтовано звертає увагу на необхідність врахування зарубіжного досвіду кримінально-правового реагування на співпрацю з державою-агресором та окупаційними адміністраціями. Водночас порівняльно-правовий компонент дисертації реалізований лише фрагментарно й використовується переважно як ілюстрація окремих положень, а не як

самостійний метод наукового дослідження. У роботі відсутній системний аналіз законодавчих моделей держав, які вже проходили етап післявоєнного кримінально-правового переслідування осіб, що співпрацювали з окупаційною владою. Аналіз таких моделей дозволив би простежити підходи до визначення об'єкта посягання, суб'єкта кримінального правопорушення, співвідношення суміжних складів, а також особливостей побудови санкцій. Крім того, використання компаративного матеріалу сприяло б більш переконливому обґрунтуванню запропонованих автором змін до статті 111-2 КК України, підтвердило б відповідність запропонованих рішень загальноєвропейським тенденціям розвитку кримінального законодавства та посилило б практичну цінність сформульованих рекомендацій.

2. Одним із доволі дискусійних результатів дисертаційного дослідження є запропонована автором нова редакція статті 111-2 КК України, а також зміна підходу до визначення кола суб'єктів цього кримінального правопорушення. Запропоновані зміни є цікавими з наукової точки зору та заслуговують на увагу, однак їх аргументація, на мою думку, потребує більш глибокого теоретичного й практичного обґрунтування. Запропонована автором модель фактично змінює концепцію суб'єкта злочину, однак у роботі майже не аналізуються можливі наслідки такого підходу для практики досудового розслідування, доказування ознак спеціального суб'єкта та формування сталої судової практики. Доцільним було б здійснити моделювання можливих практичних ситуацій кваліфікації після внесення запропонованих змін із наведенням типових прикладів конкуренції кримінально-правових норм. Більш розгорнуте прогнозування майбутньої практики застосування запропонованої редакції статті дозволило б значно посилити переконливість авторської законодавчої пропозиції та продемонструвати її переваги порівняно з чинною редакцією кримінального закону.

3. Попри значний обсяг нормативного матеріалу, ґрунтовний аналіз доктринальних підходів та судової практики, дисертація загалом має нормативно-догматичний характер. Основний масив аргументації

побудований на аналізі законодавства, наукових позицій та окремих судових рішень, тоді як емпірична складова дослідження представлена досить обмежено. Сам автор визначає емпіричною базою лише матеріали судової практики, що також підтверджує переважно догматичний характер дослідження. На мою думку, більш переконливими окремі висновки виглядали б за умови використання ширшої емпіричної бази. Зокрема, доцільним було б здійснити узагальнення статистичних даних щодо кількості зареєстрованих кримінальних проваджень за статтею 111-2 КК України, проаналізувати структуру обвинувальних вироків, дослідити практику процесуального керівництва органів прокуратури та тенденції судового розгляду відповідної категорії кримінальних проваджень. Крім того, додаткової наукової ваги роботі надало б проведення експертного опитування суддів, прокурорів, слідчих, адвокатів щодо найбільш поширених проблем кваліфікації пособництва державі-агресору, труднощів доказування спеціальної мети, розмежування зі суміжними складами кримінальних правопорушень та застосування окремих положень статті 111-2 КК України.

Залучення зазначених емпіричних матеріалів дозволило б не лише підтвердити теоретичні висновки автора, а й більш повно продемонструвати практичні проблеми застосування досліджуваної кримінально-правової норми та підвищити рівень обґрунтованості сформульованих пропозицій щодо вдосконалення кримінального законодавства.

Викладені вище думки мають дискусійний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку роботи.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам. Підсумовуючи сказане, можна зробити висновок, що дисертаційна робота Миколи КОВАЛЬЧУКА є самостійним та актуальним науковим дослідженням, в якому отримано нові науково обґрунтовані результати, що мають важливе теоретичне та практичне значення та вирішують важливу наукову проблему – створення наукового підґрунтя для належної кримінально-правової оцінки пособництва державі-агресору.

За актуальністю, новизною, достовірністю та обґрунтованістю, науково-теоретичною та практичною значущістю результатів, кількістю та обсягом публікацій, оформленням дисертація відповідає вимогам, передбаченим наказом Міністерства освіти і науки України від 12.01.2017 р. № 40 та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44.

Відповідно автор дисертації – Микола КОВАЛЬЧУК – заслуговує на присудження освітньо-наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 - Право.

Рецензент:

**кандидат юридичних наук, професор
завідувач кафедри кримінального права
та кримінології факультету № 1
Львівського державного
університету внутрішніх справ**

Ірина ГАЗДАЙКА-ВАСИЛИШИН